

INKLYUZIV TA'LIM BERISHDA OTA-ONALAR BILAN ISHLASHNI TASHKIL ETISH

Ergashev Jahongir Mamanazarovich

Toshken amaliy fanlar universiteti o'qituvchisi

Annotasiya. Inklyuziv ta'lim berishda ota-onalar bilan ishlashni tashkil etish jarayoni tarbiya beruvchi va tarbiya oluvchi o'rtasidagi boshqaruv aloqalarining amaliy holatga ega ekanligiga alohida e'tibor qaratish o'quvchining ijobiy holatlariga, qobiliyatlarini rivojlantirishga asos bo'ladi. Ya'ni boshqaruv tizimida ma'lum bir shart-sharoitlarda berilgan topshiriqlarni bajarish turli xil ichki va tashqi sabablarga qaramasdan belgilangan vazifalarni qo'llab-quvvatlash, belgilangan vazifalar harakati tizimini saqlash qobiliyatiga ega bo'lish, qat'iylik kabilar kamol topadi. Boshqaruv jarayonida harakat, natija, yangi maqsad tizimining shakllanishi o'quv-tarbiya faoliyati samaradorligini oshiradi.

Kalit so'zlar. Tarbiya jarayonini, ota-onalar, o'qituvchining faolligi, pedagogika, psixologiya, ta'lim-tarbiya.

Аннотация. Процесс организации работы с родителями в инклюзивном образовании фокусируется на практическом аспекте управленческих отношений между педагогом и учеником, что является основой для развития позитивных установок и способностей ученика. Уделение особого внимания улучшению взаимоотношений между учителем и учеником поможет повысить активность учебы и улучшить производительность труда. То есть в системе управления задачи, поставленные при определенных условиях, совершенствуются за счет поддержки средствами различных внутренних и организационных причин, удержания средств управления и так далее. В процессе управления действие, результат, новая цель, действие, развитие образовательного процесса.

Ключевые слова. Воспитательный процесс, родители, деятельность учителя, педагогика, психология, образование.

Annotation. The process of organizing work with parents in inclusive education focuses on the practicality of the management relationship between the educator and the student, which is the basis for the development of positive attitudes and abilities of the student. Paying special attention to improving the relationship between the teacher and the student will help to increase the activity of learning and improve labor productivity. That is, in the management system, the tasks set under certain conditions are improved by supporting the means of various internal and organizational

reasons, maintaining management tools, and so on. In the management process, action, result, new goal, action, development of the educational process.

Key words. Educational process, parents, teacher's activity, pedagogy, psychology, education

Inklyuziv ta'lim berishda ota-onalar bilan ishlashni tashkil etish jarayoni, har bir o'quvchi – o'zining qobiliyatlari, did-farosati, maqsadlari bilan shaxs hisoblanadi. Shu jihatdan ham o'qituvchi boshqaruv jarayonida o'z o'quvchilarini turli topshiriqlarni bajarishga, o'quv materiallaridan foydalanishga, voqyea va hodisalarni tushunish kabilarni amalga oshirishda faol bo'lishga o'rgatishi lozim. Shu bilan birga bir vaqtning o'zida o'qituvchi gaplashib o'tirgan o'quvchilarga e'tibor qilmasdan ularning diqqatini hisobga olgan holda o'quv materiallarini tushuntiradi. Keyingi mavzuni boshlash uchun vaqtning yetarli ekanligini, hozirgi o'tilgan mavzu bo'yicha savollarga kimlar javob berishini aniqlaydi. O'qituvchining faolligida kechiktirib bo'lmaydigan holatlar ham uchrab turadi. Chunki, sinf turli voqyealarga boy va ba'zi bir jarayonlarda kechiktirib bo'lmaydigan holatlarga ega. Bunday sharoitda o'qituvchi tezlik bilan o'quvchilarning gap tashlashlari, sukut saqlashlari, urush va kulishlari, xafachilik va tushunmasliklarini e'tiborga olib, ular bilan axborot almashib turishlari o'z samarasini beradi. Boshqaruvda muloqotning oshkoraligi muhim o'rin tutadi[5].

O'qituvchi va o'quvchilar doimo o'zlarini sahnada yurgandek his etadilar. Har bir so'z va harakatga atrofdegilar baho berishadi. O'qituvchining to'g'riligi, uning haqiqatgo'yligi, uning yaxshi ko'radiganlari bormi yoki yo'qligini o'quvchilar kuzatadilar. Shu jihatdan ham muloqot oshkoraligi qabul qilingan normalar va belgilangan qoidalar asosida amalga oshiriladi. O'qituvchi - o'z o'quvchilarini u yoki bu vaziyatda qanday tutishi kerakligiga ishonch hosil qilishi kerak. Sinf faoliyatidagi o'zaro munosabatlar o'qituvchi yoki o'quvchining ba'zi bir xatti-harakatlari, ilgari bo'lib o'tgan voqea-hodisalarga bog'liq. O'quvchining doimiy darsga kech kelishini birinchi martadagidan ko'ra boshqacha qabul qilishadi. Albatta bunday holatlarda o'zaro yordam va hamkorlik tashkil etish muhim. O'qituvchi uchun eng asosiy vazifa boshqarish hisoblanadi. Ushbu qo'yilgan maqsad sinfdagi o'quvchilarning bir-biriga bo'lgan o'zaro yordamini oshirish, bolalarni o'qitishda hamkorlik, topshiriqlarni bajarishda kichik guruhlarni tashkil etish o'z samarasini beradi. Tarbiya jarayonining boshqarish samaradorligi ma'lum bir talablarni amalga oshirishda namoyon bo'ladi. Ular quyidagilardan iborat: - tarbiya maqsadlarini shakllantirish; - tarbiyani boshqarish jarayonida sinf o'quvchilari holatini o'rnatish; - tarbiya jarayonida asosiy masalalarni harakatga keltiruvchi dastur ishlab chiqish; - tarbiya jarayoni holati haqidagi axborotlarni ma'lum parametrlar bilan qabul qilish; - axborotlarni qayta ishlab ularni tahlil qilib, tarbiya jarayonida foydalanish. O'qituvchi o'z faoliyatida maxsus fanlarni chuqur egallash bilan chegaralanib qolmay, balki pedagogikaning metodologik va nazariy asoslarini chuqur tahlil etishi va mustaqil yo'nalishga ega bo'lishi va kasbiy maqsadni ko'zlashi zarur. O'qituvchining pedagogik mahorati uning mustahkam bilimlari va tashkilotchiligi bilan belgilanadi. Bugungi kunda yurtimiz kelajagi bo'lgan yoshlarni har

tomonlama kamolga yetgan, barkamol inson qilib tarbiyalash, ularda iymon, e'tiqod, mehr, vatanparvarlik, do'stlik, insonga cheksiz muhabbat, muruvvatlilik, qanoatlilik, sabr-toqatlilik, saxiylik, milliy g'urur kabi fazilatlarni shakllantirishda o'qituvchilarning pedagogik mahorati benixoyat kattadir.

Chunki, o'qituvchining pedagogik jarayonlarini tashkil etish mahorati tarbiya jarayonlarini tashkil etish asosida komil insonni voyaga yetkazadi. O'qituvchi tarbiya orqali o'quvchilarning ongi va irodasini o'stirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga insoniyat taraqqiyotining turli bosqich-larida o'ziga xos mazmunini amalga oshiradi. Ya'ni, o'qituvchi bolaga yoshlikdan tarbiya berib, katta bo'lganda baxtli bo'lishini ta'minlaydi. O'quvchilarni ma'naviy boy, jismoniy jixatdan sog'lom qilib tarbiyalashda, tarbiyaviy darajasini aniqlashda o'qituvchi chuqur bilim, keng maxorat va tarbiyachilik-san'atini namoyon etadi. Albatta bunda milliy va umuminsoniy qadriyatlar, islom ta'limoti, o'zbek milliy urf odatlariga amal qilish asosida o'quvchi shaxsini shakllantiradi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki tarbiyaviy jarayon ongli, ma'suliyatli faoliyat bo'lib, unda tarbiyachi tarbiyalanuvchilarni komil inson qilib yetishtirishda unga xar tomonlama ta'sir ko'rsatadi.

Tarbiyachi o'quvchilar jamoasining tarbiyaviy darajasini o'rganib, unga ta'sir ko'rsatish maxoratiga ega bo'lishi, tarbiyaviy tadbirlarni o'quvchilarning ruhiyatiga qanchalik ijobiy ta'sir etganini kuzatib, uni yanada rivojlantirishi, takomillashtirishi, tarbiyaviy ishlarni samaradorligini oshirishda o'z bilimini va mahoratini boyitib borish lozim. Tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish tarbiyachi-o'qituvchilarga katta ma'suliyatni yuklaydi. Bu jihatdan o'qituvchining pedagogik mahorati davr talabiga javob bermog'i lozim. Shuni alohida ta'kidlash kerakki jarayonida o'qituvchining iste'dodi, ilmi va tajribalari xar bir bola, o'smir va yosh yigitning betakror va o'ziga xosligini xurmat-lash, uning ijtimoiy xuquqiy va erkinliklarining e'tiborga olish imkoniyatini beradi. O'qituvchi tarbiya jarayonida milliylikning o'ziga xos an'ana vositalariga tayanishi, jaxon madaniyatining ilg'or tajribalariga asoslanishi, o'quvchilar faoliyatida tarbiyaviy jarayonning asosini tashkil qilish, qiziqarli, to'laqonli bolalarning yosh jixatlarini e'tiborga olib, ular faoliyatiga mos xayot iqlimini yaratish, mehnat, xayriya, ijtimoiy foydali, ijtimoiy ko'ngilochar va shunga o'xshash tadbirlar tashkil etish lozimki, natijada o'quvchilar o'zlari xoxlagan ishga qo'l ursinlar, muvaffaqiyat xissini tushunib o'zlariga ishonchlari ortsin, axloqan barqaror bo'lsin. O'qituvchilarning pedagogik, psixologik tayyorgarligi va bilimlar integrasiyasi, muomala madaniyati, psixologik vaziyatlarni e'tiborga olish kabilar kuchli bo'lishi kerak. Yuksak saviyali, zo'r mahoratli tarbiyachilargina xalq orzusidagi barkamol insonni tarbiyalaydi. Shu maqsadda ko'ngilga eng oliy orzulari jamlab, o'qituvchi ter to'kib ishlaydi. Ularning mehnatni xurmat qilib, bergan bilimlarni egallamoq kerak. Bexbudiylar aytganlaridek: —Dunyoda turmoq uchun dunyoviy fan va ilm lozimdir[6].

Ibn Sino ta'kidlaganidek —Kimga qanday pandu nasixat qilsang, unga avvalo o'zing amal qill. Xalqimizda tarbiyachilik san'ati qadimdan juda yuksak darajada rivojlangan. Sharq mutafakkirlari,

pedagogik olimlari barkamol insonni yetishtirish uchun tarbiya naqadar zarurligini, uning mohiyatini va mazmunini asoslab berganlar.

Tarbiyaning yetakchi maqsadi sifatida asrlar davomida shaxsning har tomonlama kamolotga erishuvchi g'oyasi asos bo'lib qoladi. Shaxsning har tomonlama kamolotga erishishi, bu uning ayrim qirralari yoki xislatlarining to'laqlonligini, jismoniy, axloqiy, siyosiy, estetik qarashlari yig'indisini o'z ichiga oladi. O'quvchilarning falsafiy dunyoqarashini shakllantirish, xayot mazmunini tushunib olishga ko'maklashish, o'z-o'zini iroda va nazorat qila bilishni shakllantirish muhim ahamiyatga ega, chunki ular o'z shaxsiy turmushida maqsadli yondashuv reja va amal birligiga erishadilar. O'quvchilarni vatanimiz qadriyatlari, boy madaniyati bilan tanishtirish, ularda madaniy va diniy bilimlarni egallashga bo'lgan talablarni shakllantirish, malakalarni oshirish, estetik tushunchalarni kamol toptirish o'qituvchi mahoratida chuqur o'rin egallashi lozim. O'qituvchi har bir o'smarning bilimdonliklarini va ijodiy imkoniyatlarini aniqlab ularni rivojlantirish, bolalar ijodkorligi, iqtidorini yuzaga chiqarish va yanada qo'llab-quvvatlash uchun shartsharoit xozirlashlari maqsadga muvofiqdir. Xalqimizning —Dunyoda ilmdan boshqa najot yo'q va bo'lmagayl — degan naqlini o'quvchilar qalbiga singdirish ma'suliyati o'qituvchiga topshirilgan.

O'qituvchining pedagogik faoliyatini samaraga ega bo'lmog'i uchun ko'p jihatdan shaxs xususiyatlarining shakllanganligi, shaxs yo'nalishini aniqlanganligi va kasbiy maxoratning tarkib topganligi bilan xarakterlanadi. Bugungi kunda ijtimoiy va iqtisodiy shart-sharoitning murakkab tus olishi yoki ta'lim tizimiga nisbatan yangi talablarning yuzaga kelishi pedagoglarning o'z faoliyatlarini tubdan o'zgartirishga hamda izchil, aql zakovatni ishga solgan xolda ish tutishni taqozo etmoqda. Bu bir tomondan davr talabi ekanini, ikkinchi tomondan shart-sharoitga nisbatan tub burulish xosil qilish yoki shaxs faoliyatini yo'naltirishda yangicha munosabatda ish tutish talab etiladi. Chunki, mamlakat ravnaqini ta'minlashda ijobiy o'zgarishlarning kiritilishi o'qituvchining pedagogik mahorati bilan belgilanadi. O'qituvchi o'quvchining ichki dunyosini tushunish, boshqa odamlar bilan aloqa o'rnatish, o'quvchiga faol ta'sir o'tkazish, hamma bilan til topishib ketish, vazminlik, odamlarni ishontrish qobiliyati, bosiqlik va o'zini tuta bilish, talabchanlik, qat'iylik, g'ayratlilik, chidamlilik, raxbarlik va tashkilotchilik, o'zi va boshqalarning xulqini boshqarish, mustaqil va ijodiy fikrlashi muhimdir. O'qituvchining pedagogik maxorati doimo o'z-o'zini nazorat qilish imkoniyatini tug'diradi va uning samaradorligini ta'minlaydi. O'qituvchi shaxsiy xususiyatlaridan tashqari chuqur ilmiy saviyaga, so'zlash madaniyatiga, yuksak odob axloqli bo'lishi kerak.

O'quvchilar bilan o'tkaziladigan suxbatlarni yuqori saviyada tashkil qilishda, o'qituvchi quyidagi madaniyat qirralariga ega bo'lishi kerak. Ruhiyat madaniyati ya'ni o'quvchilarning ma'naviy ehtiyojlariga to'g'ri ta'sir ko'rsatish. Maxorat madaniyati — har bir tadbirni zo'r quvonch va qalbdan tashkil qilish. Siyosiy madaniyat — davr talabiga mos iqtisodiy, ijtimoiy bilimga ega

bo'lish. Ma'naviy madaniyat – o'quvchilarning ijodiy, ma'naviy, badiiy faoliyatini tashkil qilishdir. Bundan tashqari, o'qituvchi o'zining tashqi ko'rinishiga ham e'tibor berishi kerak, toza-ozoda, ixcham kiyinishi kerak. Bundan tashqari oliy ma'lumotli, chuqur bilim egasi o'zining fanini puxta biladigan, yurt ravnaqi uchun jonini fido qilishga tayyor, o'z shogirdlaridan bilimi, malakasini ayamaydigan, o'quvchilarga aziz, do'st, sirdosh, kollejning fidokor bo'lmog'i lozim.

O'qituvchi tarbiya jarayoni yanada samaraliroq o'tishi uchun turli xil ko'rgazmalardan, texnik vositalardan unumli foydalanishi mumkin. Buyuk mutafakkirlarimizning noyob asarlari, ularning xikmatli so'zlari, turli qaxramonlik lavxalari tasvirlangan rasmlar, odob – axloq mavzusidagi filmlar tarbiyaga ta'sir qiladi. Insonni ma'naviy barkamol qilib tarbiyalashda o'zbek xalqining milliy va madaniy qadriyatlaridan foydalanish, manbaashunoslikka o'rgatish maqsadga muvofiqdir. Tarbiyaviy tadbirlarni rejalashtirishda o'quvchining ruhiyati, qiziqish jarayonidagi ijobiy va salbiy sifatlarning mavjudligi darajasiga e'tibor berish, tarbiyaviy tadbirlarning sifat va samaradorligini oshirishda yangicha ishlash metodi va shakllaridan foydalanish san'atiga ega bo'lish o'qituvchining pedagogik maxoratiga bog'liq. O'qituvchilarning bu mashaqqatli mehnatlarini qadrlagan xolda o'quvchilarning o'zlari ham yaqin yordamchi bo'lishlari kerak[3].

Shu o'rinda Voiz Koshifiyning —Agar shogirdlikning binosi nimaning ustiga quriladi deb so'rasalar javob bergil: Iroda va sabr toqat, nimaiki ustoz istasa, uni jon qulog'i bilan eshitib, chin ko'ngil bilan qabul qilish, e'tiqodli bo'lishdir degan so'zlari o'rinlidir. O'qituvchilar mehnatining davlat tomonidan munosib tarzda taqdirlanishi ularning qobiliyatini yanada rivojlantiradi, ularning ijodiy faoliyati mukammallashadi, o'z ustida olib borayotgan ishlari takomillashadi, o'ziga berilgan mukofotga ijobiy javob beradi. Albatta bu o'rinda har bir tarbiyachi pedagogik tashkilotchilik maxoratiga ega bo'lishi kerak.

Inklyuziv ta'lim berishda ota-onalar bilan ishlashni tashkil etish jarayoni to'g'ri tashkillashtirish, darsdan so'ng o'quvchilarning bo'sh vaqtini taqsimlash kerak. Bunda o'quvchilarning ota-onalari bilan yaqindan munosabatda bo'lishlari kerak, ular bilan suhbatlarni quyidagi yo'nalishlarda olib borilishi lozim: 1. O'quvchining xarakter xususiyati, oiladagi o'rni, mavqeyi, ruhiy xolatini o'rganishda. 2. Odob va axloqqa doir suxbat. (sharqona urf-odat, rasm-rusumlar, yangi chiqqan adabiyotlar). 3. Tarbiyasi murakkablashgan o'quvchilarning ota-onasiga maslaxat berish, o'qituvchining yakkama-yakka suxbati puxta, asosli va mantiqan boy bo'lsa, otaonani unga ishonchini oshiradi-natijada erkin dil so'zlari, maslaxat, o'zaro yordam kabi bir xamkorlik xolati vujudga keladi. O'qituvchi ota-ona va o'quvchilar bilan yakkama-yakka faoliyatini yo'lga qo'yish uchun ota-onalar shaxsini, oilaviy axvolni bilish kerak. O'qituvchi ota-onalar xaqida ma'lumotga ega bo'lgandan keyin ularning farzandlari xaqida ma'lumotni aniqlab olish muhimdir. O'qituvchining bolalarni to'liq o'rganishi, tarbiyaviy tadbirlarni mukammal ta'sirchan uyushtirishga imkoniyat yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- [1] O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. -Toshkent: «O'zbekiston», 2023.
- [2] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida” PF-60- sonli Farmoni.
- [3] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 26-maydagi “2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida” PF-79-sonli Farmoni.
- [4] Baubekova Z.D.Tarbiyaviy ishlar metodikasidagi ko'rsatmalar. – T. 1991 y.
- [5] MavlonovaR.,O`To`raeva,K.Xoliqberdiev.Pedagogika.T.: "O`qituvchi", 2002.
- [6] Mavlonova R., B. Normurodova, N. Rahmonqulova, Tarbiyaviy ishlar metodikasi.- T.: "Tib-kitob", 2010.